

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΕΥΚΑΔΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Ε Π Ε Τ Η Ρ Ι Σ

ΤΟΜΟΣ ΙΓ΄
2012-2016

ΑΘΗΝΑ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Βασίλης Φίλιππας, <i>Μια μαρτυρία για την πόλη της Λευκάδας στα πρώιμα χρόνια της βενετοκρατίας. Η καταγραφή του 1695 των κινητών πραγμάτων, αμφίων και βιβλίων των ναών της Ευαγγελίστριας και του Αγίου Αθανασίου Αμαξικής, καθώς και των οικιακών σκευών και του ρουχισμού τού πρώην εφημερίου τους Μεθοδίου Μολφέτα</i>	13-40
Χριστίνα Ε. Παπακώστα, <i>Η οικογένεια Φλογαΐτη στη Λευκάδα, από την έλευση των Βενετών έως την Ένωση με την Ελλάδα (1684-1864)</i>	41-58
Ευτυχία Δ. Λιάτα, <i>Καλοί μας ομόφυλοι και γενναίοι Κερκυραίοι... Έκκληση των Λευκαδίων για συμμετοχή τους στο μεταρρυθμισμένο πολίτευμα της Επτανήσου Πολιτείας (1802)</i>	59-108
Σπυρίδων Α. Σκλαβενίτης, <i>Η εξέγερση των χωρικών της Λευκαδας το 1819. Νέα στοιχεία και νέες ερμηνείες</i>	109-176
Δημήτρης Σπ. Τσερές, <i>Η «Καινούργια Χώρα»</i>	177-198

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Ευτυχία Δ. Λιάτα, <i>Το Ιστορικό Αρχείο Λευκάδας, κιβωτός ιστορίας. Μια περιδιάβαση</i>	201-210
Δημήτρης Σπ. Τσερές, <i>Σικελιανικά 1: Η ιστορία μιας φωτογραφίας. Σικελιανικά 2: Υπάρχει και ο ποιητής... (Σικελιανού εγκώμιο οφειλόμενο)</i> . .	211-224

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΕΛΜ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΠ. ΣΟΛΔΑΤΟΥ (1928-2014)

Αθανάσιος Δ. Μελάς, <i>Χρίστος Σπύρου Σολδάτος (1928-2014)</i>	227-233
Δημήτριος Χ. Σκλαβενίτης, <i>Ο Χρίστος Σπ. Σολδάτος ως ιστορικός της εκπαίδευσης και της πνευματικής κίνησης του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1800-1922)</i>	235-242

Αρχιμανδρίτης Ιωαννίκιος Γ. Ζαμπέλης, <i>Η συμβολή της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών επί προεδρίας Χρίστου Σολδάτου στην ανάδειξη και διάσωση της εκκλησιαστικής κληρονομιάς της Λευκάδας</i>	243-254
Αναστασία Χ. Σολδάτου, <i>Αντιφώνηση</i>	255-256

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΛΑΚΗ ΣΑΝΤΑ

Κώστας Αραβανής, Δήμαρχος Λευκάδας, <i>Προσφώνηση</i>	259-260
Αντώνης Ρουπακιώτης, <i>Αναφορά τιμής στον Λάκη Σάντα</i>	261-264

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

π. Γεράσιμος Ζαμπέλης, <i>Ιστορία της Εκκλησίας της Λευκάδος</i> , τ. Α', <i>Από τις αρχές του Χριστιανισμού μέχρι το 1797 μ.Χ.</i> , Λευκάδα 2002· τ. Β', [19ος αι.], Λευκάδα 2003· τ. Γ', [20ός αι.], Λευκάδα 2005 (Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγα)	267-270
Η τριλογία της Κωνσταντίνας Βρεττού-Γεωργακάκη: <i>παραδίδοντας την απλότητα, τη γνησιότητα, το ήθος της άλλης Λευκάδας</i> (π. Ιωαννίκιος Γ. Ζαμπέλης)	271-276
<i>Μοιρολόγια Πόρου Λευκάδας</i> , καταγραφή, μελέτη, υπομνηματισμός: Χριστόφορος Δ. Σκλαβενίτης, αφηγήτρια: Ιωάννα Β. Μεταξά, πρόλογος: Guy (Michel) Saunier, επιμέλεια: Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2012, 8ο, 239 σ. (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης)	276-280
<i>Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών</i> , τ. ΙΒ' (2009-2011), Αθήνα 2013, 669 σ. (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης)	280-282
Νίκος Βαγενάς, <i>Πάτρια ίχνη. Ψηφίδες από τη Λευκάδα του χθες</i> , επιμέλεια – επιλεγόμενα Δημήτρης Σπ. Τσερές, fagottobooks, Αθήνα 2014, 8ο, 276 σ. (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης – Βασίλης Φίλιππας)	283-297
<i>Αφιέρωμα μνήμης και τιμής στον Πρόεδρο Θωμά Π. Κατωπόδη (1948-2013) και στον Αντιπρόεδρο Γεώργιο Π. Ροντογιάννη (1945-2013)</i> , Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα 17 Δεκεμβρίου 2013, Αθήνα 2014, 79 σ. (Αθανάσιος Δ. Μελάς)	297-298
Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, <i>Πρακτικά ΙC' ΙΖ', ΙΗ' Συμποσίων</i> , Αθήνα 2015, 319 σ. (Δημήτρης Ροζάκης)	298-299
Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, <i>Πρακτικά ΙΘ' Συμποσίου</i> , Αθήνα 2015, 175 σ. (Δημήτρης Ροζάκης)	299

Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, <i>Πρακτικά Κ' Συμποσίου</i> , Αθήνα 2016, 143 σ. (Δημήτρης Ροζάκης)	300
--	-----

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΜ

Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών (19.12.2014) στην Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης)	303-310
Ο διαδικτυακός τόπος της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών (Πάνος Γ. Ροντογιάννης)	311-312
ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΜ 2012-2016	313-339
ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ 1971-2016	341-350

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠ. ΤΣΕΡΕΣ

Η «ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΧΩΡΑ»

Μετά τον καταστρεπτικό σεισμό της 19ης Ιανουαρίου του 1825 (ν.η.) οι Άγγλοι, τον επόμενο κιόλας μήνα, εκπόνησαν ένα ρυμοτομικό σχέδιο, το οποίο πρόβλεπε, εκτός των άλλων, επέκταση της πόλης από τον ναό της Παναγίας των Ξένων μέχρι τον ναό του Αγίου Αθανασίου, ο οποίος βρισκόταν απέναντι και βόρεια από τον ναό της Ευαγγελίστριας, δηλαδή από τον σημερινό μητροπολιτικό ναό¹. Τότε χτίστηκε η συνοικία, η οποία μέχρι και σήμερα φέρει την ονομασία «Καινούργια Χώρα». Κατά τον Ροντογιάννη², δυτικά της Παναγίας των Ξένων και ίσια στον δρόμο προς την πλατεία Δικαστηρίων (δηλαδή επί της σημερινής οδού Ι. Μαρίνου) υπήρχαν ήδη «το σπίτι του Βεντούρα, ακριβώς δίπλα και δυτικά από το μεγάλο σπίτι του Αλβανίτη και τώρα Ν. Αραβανή³, τα σπίτια Λογοθέτη, Κράλη ή Παπανδρία⁴ και το παλιό στη θέση του τωρινού μεγάλου σπιτιού του Αναστ. Σολδάτου⁵. Όλα βέβαια όχι υπό τη σημερινή τους μορφή».

Από τη συνοικία εκείνη έχουν σωθεί τα δύο μεγάλα «δίδυμα» δημόσια κτήρια, που βρίσκονται απέναντι από το ευρισκόμενο στη γωνία των οδών Ιωάννου Βαλαωρίτου και Θεοδώρου Στράτου κτήριο του ΟΤΕ⁶. Το ένα κτήριο, που βρίσκεται προς την πλατεία Ζαμπελίου, κατασκευάστηκε ανάμεσα στα έτη 1825-1830, μετά τον μεγάλο σεισμό του 1825, για να στεγάσει το τότε σχολείο της μέσης εκπαίδευσης, το ονομαζόμενο

1. Πάνος Γ. Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδος», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. Ζ' (1988), Αθήνα 1988, σ. 193. Το σχέδιο απόκειται στα ΓΑΚ – Αρχεία Νομού Λευκάδας με αριθμό χάρτη 35 και έχει τίτλο *Town of Santa Maura, surveyed February 1825*.

2. Ροντογιάννης, *ό.π.*, σ. 193. Βλ. και κατωτέρω, υποσ. 26.

3. Για το σπίτι αυτό βλ. Δήμος Μαλακάσης, «Τα παλιά σπίτια της Λευκάδας (1850-1920)», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. ΣΤ' (1984), Αθήνα 1984, σ. 306 (ανατύπωση με νέα σελιδαρίθμηση από τις εκδόσεις Fagotto-Θρόισμα, Αθήνα 2000) και Δημήτρης Σπ. Τσερές, «Δάσκαλοι του Προκαταρκτικού Σχολείου Λευκάδος (1806-1825), καθηγητές του Γυμνασίου Λευκάδος (1829-1960), δάσκαλοι του Ελληνικού Σχολείου Λευκάδος (1866-1929)», *Αφιέρωμα στο Γυμνάσιο Λευκάδος*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2002, σ. 64, 173 και 187.

4. Για το σπίτι αυτό βλ. Μαλακάσης, *ό.π.*, σ. 291.

5. Στο ίδιο, σ. 312.

6. Για τα δύο αυτά κτήρια βλ. Πάνος Γ. Ροντογιάννης, *Η εκπαίδευση στη Λευκάδα 1631-1950*, Αθήνα 1994, σ. 124-126 και Τσερές, «Δάσκαλοι του Προκαταρκτικού Σχολείου Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 187.

*Δευτερεύον Σχολείον Λευκάδος*⁷. Το στέγασε μόνο κατά τα έτη 1829-1835. Το 1835 το «κατέλαβαν» εθισθελικά τα Δικαστήρια⁸, τα οποία στεγάστηκαν σ' αυτό μέχρι το 1989, οπότε μετακόμισαν στο νέο Δικαστικό Μέγαρο, που κατασκευάστηκε στη θέση των παλιών Δικαστικών Φυλακών Λευκάδας. Έπειτα έγινε για λίγο Δημαρχείο και σήμερα εξακολουθεί να στεγάζει το δημόσιο ΚΕΚ (Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης). Στο ισόγειό του στεγάζεται, τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1930, το Αρχαιοφυλακείο Λευκάδος, μετέπειτα Ιστορικό Αρχείο Λευκάδος και τώρα ΓΑΚ – Αρχεία Νομού Λευκάδας. Βρίσκεται στην πλατεία Ζαμπελίου, επί της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου 1, πρώην οδού Πεφανερωμένης (εικόνα 1, 1α και 2).

Το «αδελφό», με το προηγούμενο, κτήριο του Γυμνασίου (εικόνα 1, 1α και 3), επί της οδού Θεοδώρου Στράτου 3, χτίστηκε ταυτόχρονα. Στέγασε στα χρόνια της Προστασίας αγγλικές υπηρεσίες. Μετά την Ένωση στέγασε το τετρατάξιο μικτό Γυμνάσιο (1876-1929) στο μισό ανατολικό του κτηρίου (στο μισό δυτικό στεγαζόταν το Επαρχείο και αργότερα το Δημαρχείο) και σε ολόκληρο το κτήριο το μικτό εξατάξιο Γυμνάσιο (1929-1961), το εξατάξιο Γυμνάσιο Αρρένων (1961-1964), τα τριτάξια Γυμνάσιο και Λύκειο Αρρένων (1964-1967), το εξατάξιο Γυμνάσιο Αρρένων (1967-1970), το εξατάξιο Γυμνάσιο Θηλέων (1970-1976), τα τριτάξια Γυμνάσιο και Λύκειο Θηλέων (1976-1979) και το 2ο μικτό τριτάξιο Γυμνάσιο/Λύκειο (1979-1983). Ύστερα, στο κτήριο αυτό στεγάστηκε το Δ' Δημοτικό και αργότερα παραδόθηκε σε ποικίλους χρήστες (τώρα στον 1ο όροφο του ανατολικού μέρους του φιλοξενείται το σωματείο Νέα Χορωδία και στο ισόγειο του δυτικού μέρους το Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου Λευκάδας).

Εκτός από τα δύο αυτά μεγάλα δημόσια κτήρια, από τα υπόλοιπα έχουν σωθεί μόνο δύο σπιτάκια. Και τα δύο στη δεξιά (για κείνον που πορεύεται από την πλατεία Μητροπόλεως προς την Κουζούντελη) πλευρά της (σημερινής: 2016) οδού Θεοδώρου Στράτου. Το ένα βρίσκεται στα δεξιά όποιου εισέρχεται στο κτήριο, όπου στεγάζεται σήμερα το Κτηματολογικό Γραφείο και το Υποθηκοφυλακείο Λευκάδας (εικόνα 5)· το άλλο, λίγο δυτικότερα, απέναντι από το Δημοτικό Σχολείο, είναι το τελευταίο σπίτι της οδού Θεοδώρου Στράτου, πριν αυτή συναντηθεί με την έμπροσθεν του Νοσοκομείου διερχόμενη οδό Αριστ. Βαλαωρίτου (εικόνα 6). Οι εικόνες 5 και 6 είναι πρόσφατες και, αν συγκριθούν με τις εικόνες 4 και 8, δείχνουν πόσο οι διαδοχικές εξωτερικές παρεμβάσεις έχουν αλλοιώσει κατά πολύ την αρχική όψη των σπιτιών αυτών.

Α. Η αρχική εικόνα της «Καινούργιας Χώρας» επί αγγλοκρατίας κατά τον Πάνο Ροντογιάννη

Η εικόνα, που έχουμε σχηματίσει για την αρχική μορφή της «Καινούργιας Χώρας», είναι

7. Για το *Δευτερεύον Σχολείο Λευκάδας* βλ. Τσερές «Δάσκαλοι του Προκαταρκτικού Σχολείου Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 56-57.

8. Στο *ίδιο*, σ. 62.

αυτή που μας παρέδωσε ο Ροντογιάννης στις «Πρωτεύουσες της Λευκάδος»⁹. Σ' αυτή θα προσπαθήσουμε να αναχθούμε, κατ' αρχάς ακολουθώντας κατά πόδας τον Ροντογιάνη και ύστερα θα διορθώσουμε και θα συμπληρώσουμε την εικόνα αυτή στηριζόμενοι σε μια προσεκτική μελέτη των αρχαιακών τεκμηρίων.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα γραφόμενα του Ροντογιάννη, το σχέδιο επέκτασης της πόλης, που εκπόνησαν οι Άγγλοι το 1825, πρόβλεπε να κατασκευαστούν στις δύο πλευρές της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου, όπως ήταν διαμορφωμένη τότε, δύο σειρές σπιτιών. Στη βόρεια πλευρά κατασκευάστηκαν έξι ημιανώγεια αντισεισμικά¹⁰, τα οποία ήταν διπλοκατοικίες. Ο Δήμος Μαλακάσης γράφει ότι τα σπίτια ήταν δώδεκα, χωρίς όμως να είναι σαφές αν πρόκειται για δώδεκα μονοκατοικίες ή έξι διπλοκατοικίες, αν και από τα συμφραζόμενα συμπεραίνεται σαφώς ότι εννοεί έξι διπλοκατοικίες¹¹, που τις απάρτιζαν δύο συστοιχίες των έξι, τις οποίες χώριζε ένας δρομίσκος κάθετος προς τη σημερινή οδό Θεοδώρου Στράτου, ο οποίος οδηγούσε στη συνοικία του Αγίου Αντωνίου και στις Δικαστικές Φυλακές Λευκάδας και ο οποίος ονομαζόταν από τότε οδός Αγίου Αντωνίου και μετονομάστηκε, εδώ και κάποια χρόνια, σε «πάροδος Θεοδώρου Στράτου».

Το σχέδιο πόλης του 1948 (εικόνα 7) δείχνει ότι, τουλάχιστον τη χρονολογία αυτή, υπήρχαν έξι διπλοκατοικίες, όπως γράφει ο Ροντογιάννης και εμμέσως πλην σαφώς συναγεται από τον Μαλακάση. Αλλά από το ίδιο σχέδιο φαίνεται ότι η σημερινή πάροδος Θεοδώρου Στράτου (και προηγουμένως οδός Αγίου Αντωνίου) δεν χώριζε τα οικήματα σε δύο συστοιχίες των έξι, όπως γράφει ο Μαλακάσης, αλλά σε μια ανατολική συστοιχία των δύο οικημάτων-διπλοκατοικιών και σε μια δυτική των τεσσάρων οικημάτων-διπλοκατοικιών. Τα σπίτια αυτά ήταν υπερυψωμένα από το έδαφος περίπου ενάμισι μέτρο (εικόνα 4 και 8) – τώρα με τις επιχώσεις του δρόμου είναι δεν είναι ένα μέτρο. Το κάτω τμήμα των σπιτιών αυτών, το «κατώι», ήταν λίθινο. Το υπόλοιπο άνω τμήμα ήταν με ξυλοδεσιά παραγεμισμένη με τούβλα¹².

9. Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 193-194.

10. Για να μην προκαλείται σύγχυση, πρέπει να σημειώσουμε ότι ο γεωγραφικός προσανατολισμός που υιοθετεί ο Ροντογιάννης για την περιοχή, είναι ο εξής: η δεξιά (γι' αυτόν που προχωράει από την πλατεία Μητροπόλεως προς την Κουζούντελη) πλευρά της οδού Θεοδώρου Στράτου βρίσκεται βόρεια, η πλευρά της ίδιας οδού προς το Νοσοκομείο βρίσκεται νότια, η σημερινή οδός Αριστ. Βαλαωρίτου βρίσκεται στα δυτικά και η πλατεία της Μητροπόλεως στα ανατολικά. Ο Δήμος Μαλακάσης όμως υιοθετεί διαφορετικό προσανατολισμό: η πλατεία Μητροπόλεως βρίσκεται βόρεια και η οδός Αριστ. Βαλαωρίτου νότια.

11. Μαλακάσης, *ό.π.*, σ. 266 (Fagotto-Θρόισμα, σ. 56): «Κάθε κατοικία αποτελείται και εδώ από ένα ενιαίο δωμάτιο». Από τα στοιχεία που παραθέτουμε, αποδεικνύεται ότι ήταν έξι διπλοκατοικίες, απλώς ο Μαλακάσης δεν το διατυπώνει με σαφήνεια.

12. Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 194 και Παναγιώτης Αργυρός, «Ο ιστορικός χώρος της πόλης και η σημασία καταγραφής της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς», *Πρακτικά Δ' Συμποσίου, Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Πορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 6-8 Αυγούστου 1999*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2001, σ. 200-201. Αναλυτικότερη περιγραφή στο: Μαλακάσης, *ό.π.*, σ. 265-266.

Αλλά έξι λίθινα ισόγεια χτίστηκαν, κατά τον Ροντογιάννη, στη νότια πλευρά του δρόμου (στο θέμα αυτό εντοπίζεται μια βασική διαφορά του με τον Δήμο Μαλακάση, που θα την αναλύσουμε κατωτέρω), απέναντι από τα προηγούμενα (εικόνα 9). Αυτά ήταν μονοκατοικίες. Ήταν ολόκληρα πέτρινα με τετράγωνες ψαμμόμετρες από την περιοχή της Γύρας, ισοδομικά τοποθετημένες. Χαρακτηριστικό τους ήταν το ψηλό τζάκι με την ψηλή καμινάδα¹³. Κατά τον Ροντογιάννη, στη μέση των σπιτιών της νότιας πλευράς ένα σπίτι, «ημιανώγειο πιθανώς», ήταν διπλό και αβέρτο, και στέγαζε το δημόσιο Δημοτικό Σχολείο, που είχε το όνομα «Pubblico», κατ' αντίθεση προς τα άλλα μικρά ιδιωτικά σχολεία της πόλης. Το οίκημα αυτό κατεδαφίστηκε το 1900 περίπου, όταν ο δήμαρχος Ευστάθιος Βερροιώτης έφτιαξε τον «Ανθώνα»¹⁴.

Αυτά τα σπιτάκια μαζί με τα δύο προαναφερθέντα μεγάλα δίδυμα δημόσια κτήρια των Δικαστηρίων και του Γυμνασίου, που σήμερα βρίσκονται, όπως είπαμε, απέναντι από το κτήριο του ΟΤΕ, αποτέλεσαν τη συνοικία της «Καινούργιας Χώρας». Μετά την Ένωση όμως, και συγκεκριμένα κατά το 1870, είχε προστεθεί στην περιοχή ένα νέο σημαντικό οικοδόμημα: το Δημοτικό Θέατρο Λευκάδας¹⁵, στη βόρεια πλευρά της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως (εικόνα 10 και 11). Δυτικά, προς την πλευρά της Κουζούντελης δηλαδή, υπήρχαν περιβόλια και λιοστάσια, και βόρεια, προς τα Δικαστήρια, παλιοχώραφα και βουρλότοπος. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ένας από τους πρώτους κατοίκους της «Καινούργιας Χώρας» ήταν ο Αθανάσιος Ψαλίδας, ο οποίος ανέλαβε τον Φεβρουάριο του 1829 πρώτος Διευθυντής του *Δευτερεύοντος Σχολείου Λευκάδας*, όπως ονομαζόταν το τότε Γυμνάσιο Λευκάδας· ο Ψαλίδας πέθανε τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου¹⁶. Η ληξιαρ-

13. Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 193-194 και Μαλακάσης, *ό.π.*, σ. 258 και 264-266.

14. Ροντογιάννης, *Η εκπαίδευση στη Λευκάδα*, *ό.π.*, σ. 126 και 172-173. Η μόνη παραπομπή που παραθέτει ο Ροντογιάννης (στο *ίδιο*, σ. 173, υποσ. 1) για το *Pubblico*, είναι στα «Πρακτικά Εγχωρίου Συμβουλίου» της 28ης Ιουνίου 1852, τα οποία απόκεινται στα ΓΑΚ – Αρχεία Νομού Λευκάδας: «Να ενωθούν δύο των εν τη “Νέα Χώρα” οικιών διά να συγκεντρωθούν εκεί όλα “τα δημόσια σχολεία”». Στα σχέδια του 1825 (*Town of Santa Maura*) και του 1842 (*Piano regolare attuale della così detta nuova Città*) δεν βρήκαμε κάτι σχετικό. Στη σ. 172 γράφει ότι το *Pubblico* κατεδαφίστηκε το 1901 και δεν ξαναχτίστηκε, σε αντίθεση με τα άλλα σπίτια της ίδιας πλευράς, που κατεδαφίστηκαν και ξαναχτίστηκαν στην ανατολική και δυτική πλευρά του «Ανθώνα». Το Δημοτικό, συνεχίζει ο Ροντογιάννης (στο *ίδιο*, σ. 126), μετά την κατεδάφιση του *Pubblico*, μεταφέρθηκε στο «οίκημα Θεριανού», στην οδό Μητροπόλεως, στην αρχή της οδού, αριστερά όπως εισερχόμαστε από το «παζάρι» προς τη Μητρόπολη (από πληροφορίες πάντως που περιέπεσαν τυχαία στην αντίληψή μου, προκύπτει ότι το «οίκημα Θεριανού» δεν βρισκόταν στη συμβολή της οδού Μητροπόλεως με το παζάρι αλλά λίγο βορειότερα, και συγκεκριμένα στον αριθμό 15-17, δίπλα και βορειότερα από το κτήριο του ιστορικού εστιατορίου «Ρομάντικα»). Έπειτα, στεγάστηκε στο γνωστό κτήριο στην πλατεία του Μαρκά, το οποίο οικοδομήθηκε το 1935 και κατεδαφίστηκε την άνοιξη του 1983.

15. Αναλυτικά για το Δημοτικό Θέατρο Λευκάδας βλ. Πανταζής Κοντομίχης, *Το νεοελληνικό θέατρο στη Λευκάδα*, Νεφέλη, Αθήνα 2002, σ. 196-205 (όπου και κατ' εκτίμηση σχέδια του Νίκου Βαγενά με όψεις και κατόψεις του θεάτρου).

16. Ροντογιάννης, *Η εκπαίδευση στη Λευκάδα*, *ό.π.*, σ. 226.

χική πράξη θανάτου του¹⁷ έχει καταχωρισθεί την 9η/21η Ιουλίου 1829, ημέρα του ενταφιασμού του, και μας πληροφορεί ότι ο Ψαλίδας έμενε στο *αυθεντικόν οσπίτιον της νέας οικοδομής* (δηλαδή της «Καινούργιας Χώρας»), στον 1ο μαχαλά και στην κοντράδα 6, και ότι το νούμερο του *οσπιτίου* ήταν το 26. *Αυθεντικόν οσπίτιον* σημαίνει οίκημα του Δημοσίου, το οποίο η τοπική διοίκηση είχε παραχωρήσει για κατοικία του επιφανούς διευθυντή του νεοσύστατου σχολείου και της οικογένειάς του. Η κυριότητα των σπιτιών της «Καινούργιας Χώρας», λοιπόν, ανήκε στο Δημόσιο¹⁸ και στους ενοίκους παραχωρούνταν

17. Η ληξιαρχική πράξη θανάτου του Ψαλίδα (στο ληξιαρχικό βιβλίο: 1827 Αγία Μαύρα. Βιβλίον της Εκκλησίας των Αγίων Μαρτύρων Μηνά, Βίκτωρος και Βικεντίου. Εις το οποίον σημειώνονται τα βαπτίσια, οι γάμοι και οι θανές. Η', εν μηνί Αυγούστου 26 Έτος Παλαιό, που απόκειται στα ΓΑΚ - Αρχαία Νομού Λευκάδας) περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία: *όνομα του τεθνεώτος: ο κύριος Σοφολωγιότατος Αθανάσιος Ψαλίδας, Μαχαλάς, Κοντράδα και στράτα: Μ1, Κ6* (δηλαδή: Μαχαλάς 1 και Κοντράδα 6), *Νούμερο του οσπιτίου: 26, Όνομα του πατρός του: π. (= ποτέ): Πέτρου, Ηλικία του αποθανόντος: χρονών 62, Παρατηρήσεις: εις το αυθεντικόν οσπίτιον της νέας οικοδομής.* Δηλαδή το σπίτι του Ψαλίδα ήταν το σπίτι με αριθμό 26 της «Καινούργιας Χώρας». Δεν ξέρουμε πώς ακριβώς γινόταν η αρίθμηση των σπιτιών και, επομένως, ποιο ήταν το σπίτι με τον αριθμό 26. Το ότι πάντως ο ίδιος αριθμός σπιτιού της «Καινούργιας Χώρας» καταγράφεται στην ίδια σελίδα του αυτού ληξιαρχικού βιβλίου ως οικία και δύο άλλων θανόντων (της Αργύρας Φατούρου, συζύγου Γρηγορίου Σολδάτου, ετών 25, και του Δημητρίου Σολδάτου του Γρηγορίου, ετών 3, οι οποίοι, κατά πάσα πιθανότητα, είναι μάνα και γιος, η άδεια ταφής των οποίων εκδόθηκε την ίδια μέρα με την άδεια ταφής του Ψαλίδα), μας επιτρέπει να υποθέσουμε βέβαια ότι οι οικίες του Ψαλίδα και των δύο άλλων θανόντων αποτελούσαν μία διπλοκατοικία και άρα το σπίτι, στο οποίο έμενε ο Ψαλίδας, ανήκει στα υπερυψωμένα αντισεισμικά της «Καινούργιας Χώρας», τα οποία είχαν κατασκευαστεί ως διπλοκατοικίες. Για τον χωρισμό της Λευκάδας σε μαχαλάδες και κοντράδες, όπως είχε καθοριστεί από το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης κατά το έτος 1823, βλ. Ελένη Δ. Γράψα, «Η χωροταξία της Αγίας Μαύρας (1823), κοντράδες και μαχαλάδες από τα αρχαία της περιόδου του Ιονίου Κράτους», *Πρακτικά ΙΕ' Συμποσίου, Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 18-20 Αυγούστου 2010*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2011, σ. 163-203.

18. «Δημόσιο» για την εποχή εκείνη ήταν η Τοπική Κυβέρνηση του νησιού της Λευκάδας. Το Ιόνιο Κράτος (επίσημη ονομασία: «Ηνωμένο Κράτος των Ιονίων Νήσων»), βάσει της συνθήκης των Παρισίων και του Συντάγματος του 1817, ήταν ένα ομόσπονδο κράτος και κάθε νησί αποτελούσε μια οιονεί πολιτεία με τις δικές της εξουσίες. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, μετά την Ένωση το ελληνικό κράτος, ο νόμιμος κληρονόμος του καταργηθέντος «Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων», δεν κατέστη και κληρονόμος της περιουσίας κάθε νησιού. Το 1866 ψηφίστηκε ο Ν. ΠΝ' «Περί εισαγωγής εν Επτανήσω της εν τω λοιπώ βασιλείω ισχυούσης νομοθεσίας», στον οποίο γίνεται αναφορά στις διατάξεις περί «επιχωρίων προσόδων», ήτοι των εσόδων κάθε νησιού (άρθρο 10) και ορίστηκε ότι, μέχρι την έκδοση ειδικού νόμου για τη διανομή της «επιχωρίου» περιουσίας κάθε νησιού στους δήμους που το αποτελούσαν, η διοίκηση της περιουσίας του ανατίθεται σε επιτροπή, η οποία αποτελείται από τόσα μέλη όσοι είναι και οι δήμοι που συναποτελούν το κάθε νησί (άρθρο 11), προβλέφθηκε δε ότι τα εισοδήματα από την περιουσία αυτή διανέμονται στους δήμους του νησιού αναλόγως του πληθυσμού που έχει κάθε δήμος (άρθρο 13), όπως και ότι οι δημοτικές αρχές κάθε δήμου οφείλουν να εκτελούν όλες τις πράξεις που απαιτούνταν για τη διοίκηση και την επιμέλεια όλων των εγχωρίων κτημάτων που βρίσκονταν μέσα στην περιφέρειά του (άρθρο 14). Πράγματι, γι' αυτή την προαναγγελθείσα διανομή των «εγχωρίων» περιουσιών μερίμνησαν στη

μόνο το δικαίωμα οίκησης. Έτσι, στο ληξιαρχικό βιβλίο του Αγίου Μηνά¹⁹, στην πράξη θανάτου του γιου του Ψαλίδα, του Πλάτωνα, ο οποίος ενταφιάστηκε την 5η/17η Μαρτίου 1830 σε ηλικία 18 ετών, ως κατοικία του δεν αναφέρεται το *αυθεντικόν οσπίτιον της νέας οικοδομής* αλλά το σπίτι με τον αριθμό 4, στη «στράτα του Αγίου Χαραλάμπους», στον μαχαλά 4 και στην κοντράδα 10: αυτό κατά πάσα πιθανότητα σημαίνει ότι η οικογένεια του Ψαλίδα, μετά τον θάνατό του, έχασε το δικαίωμα οίκησης σε *αυθεντικόν οσπίτιον* και μετακόμισε στη συνοικία του Αγίου Χαραλάμπους –αλλιώς πρέπει να δεχτούμε ότι ο γιος έμεινε χώρα από τον πατέρα του²⁰.

Β. Η εικόνα της «Καινούργιας Χώρας» μετά τις παρεμβάσεις επί δημαρχίας Ευσταθίου Βερροιώτη περί το 1900

Κατά τον Ροντογιάννη πάντα, το 1900 περίπου, επί δημαρχίας Ευσταθίου Βερροιώτη, στον χώρο, που σήμερα καταλαμβάνουν Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία, κατασκευάστηκε ο «Ανθώνας» (εικόνα 4), που η επίσημη ονομασία του ήταν «Πλατεία Εθνικού Ποιητού Αριστοτέλους Βαλαωρίτου»²¹. Τότε, τα ισόγεια λίθινα οικήματα της νότιας πλευράς της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου κατεδαφίστηκαν και στη θέση αυτών οικοδομήθηκαν νέα στην ανατολική και δυτική πλευρά του «Ανθώνα», δηλαδή στην πλευρά προς την πλατεία Μητροπόλεως και τη σημερινή οδό Αριστ. Βαλαωρίτου αντίστοιχα, και «δεν ήταν διπλοκατοικίες». Τα σπίτια αυτά, κατά τον Ροντογιάννη, διασώζονταν όλα (πιθανολογεί αλλά δεν είναι σίγουρος ότι ήσαν οκτώ εν συνόλω) μέχρι το 1950²².

Επί του προκειμένου όμως, ο Δήμος Μαλακάσης²³ μας δίνει διαφορετική εικόνα.

συνέχεια συγκεκριμένοι νόμοι: για τη Λευκάδα ο Ν. ΨΞΣΤ'/1879. Επομένως, η κυριότητα των σπιτιών της «Καινούργιας Χώρας» ανήκε και ανήκει στον Δήμο Λευκάδας.

19. ΓΑΚ – Αρχαία Νομού Λευκάδας, 1827 *Αγία Μαύρα. Βιβλίου της Εκκλησίας των Αγίων Μαρτύρων Μηνά, Βίκτωρος και Βικεντίου. Εις το οποίον σημειώνονται τα βαπτίσια, οι γάμοι και οι θανές. Η', εν μηνί Αυγούστου 26 Έτος Παλαιόν.*

20. Βλ. και Σπύρος Ασδραχάς, *Πατριδογραφήματα*, προλεγόμενα Δημητρίου Χ. Σκλαβενίτη, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2003, σ. 395.

21. Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 193 και Νίκος Βαγενάς, «Ο Δημοτικός Ανθών», *Πάτρια ίχνη. Ψηφίδες από τη Λευκάδα του χθες*, επιμέλεια-επιλεγόμενα Δημήτρης Σπ. Τσερέσ, εκδ. Fagotto Books, Αθήνα 2014, σ. 107-114.

22. Ροντογιάννης, «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδος», *ό.π.*, σ. 193-194. Οι μαρτυρίες πάντως των συγχρόνων, που τα έχουν δει και τα θυμούνται, λένε ότι τα σπίτια διασώζονταν μέχρι και το πρώτο μισό της δεκαετίας του '60. Ο ίδιος, εξάλλου, ο Ροντογιάννης σε άλλο σημείο (*Η εκπαίδευση στη Λευκάδα*, *ό.π.*, σ. 172) γράφει ότι τα σπίτια αυτά σώζονταν έως το 1969. Η μαρτυρία η δική μου και του Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη είναι ότι το 1960, που ήρθαμε ως μαθητές της Α' Γυμνασίου στη Λευκάδα, στην πλευρά του «Ανθώνα» προς την πλευρά της πλατείας Μητροπόλεως, είχε ήδη οικοδομηθεί ο Παιδικός Σταθμός, όπως διασώζεται έως σήμερα, και τα ισόγεια λίθινα σπίτια δεν υπήρχαν πλέον στο σημείο αυτό.

23. Μαλακάσης, *ό.π.*, σ. 264.

Πρώτον, δεν αναφέρει καν ότι αυτά τα ισόγεια λίθινα σπίτια χτίστηκαν στην αρχή του αιώνα, για να αντικαταστήσουν όμοια υπάρχοντα προηγούμενα, που κατεδαφίστηκαν για να γίνει ο «Ανθώνας», και από το κείμενό του συνάγεται αβίαστα ότι ο συγγραφέας θεωρεί ότι αυτά ήταν τα αρχικά σπίτια που χτίστηκαν από τους Άγγλους μετά τον σεισμό του 1825. Δεύτερον, κατ' αυτόν, τα σπίτια ήταν 24: δώδεκα που είχαν πρόσοψη στη σημερινή οδό Αριστ. Βαλαωρίτου και δώδεκα που είχαν πρόσοψη στη σημερινή πλατεία Μητροπόλεως και ήταν διπλοκατοικίες, όχι μονοκατοικίες. Κατά τον Μαλακάση, κάθε σειρά είχε έξι διπλές κατοικίες, που χωρίζονταν μεταξύ τους με κοινόχρηστο σοκάκι, το οποίο ξεκινούσε από την πρόσοψη (δηλαδή από τη σημερινή οδό Αριστ. Βαλαωρίτου και τη σημερινή πλατεία Μητροπόλεως αντίστοιχα) και «έκλεινε» (δηλαδή, γινόταν αδιέξοδο) προς την πλευρά του «Ανθώνα». Το μεγαλύτερο μέρος του κοινόχρηστου αυτού χώρου κατελάμβανε η πυραμιδωτή καμινάδα. Οι τοίχος του σπιτιού είχε πλάτος ενός μέτρου και ήταν κτισμένος με χοντρές τετράγωνες πέτρες, με συνδετικό υλικό ασβέστη, «πορτσολάνα» και άμμο της Γύρας. Λίθινο ήταν και το μεσοχώρισμα κάθε διπλοκατοικίας. Οι προσόψεις είχαν μια θύρα και δύο μικρά παράθυρα, ένα δεξιά και ένα αριστερά. Η οροφή ήταν ξύλινη. Το κάθε σπίτι, επιφάνειας 25 περίπου τετραγωνικών μέτρων, ήταν αβέρτο χωρίς κανέναν εσωτερικό χωρισμό. Το δάπεδο ήταν λίθινο και μόνο έπειτα από χρόνια οι ένοικοι άρχισαν να τοποθετούν ξύλινα πατώματα. Όλα τα ισόγεια λίθινα είχαν και τζάκι, σε αντίθεση με τα υπερυψωμένα απέναντι από τον «Ανθώνα», τα οποία δεν είχαν (εικόνα 8).

Βλέπουμε από τα ανωτέρω ότι υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στον Ροντογιάννη και τον Μαλακάση για τα λίθινα ισόγεια της νότιας πλευράς, τα ευρισκόμενα απέναντι από τα υπερυψωμένα. Ο Ροντογιάννης διακρίνει δύο φάσεις: μία μέχρι τη διαμόρφωση του «Ανθώνα», το 1900 (εικόνα 10), και τη δεύτερη μετά την κατασκευή του «Ανθώνα», οπότε κατεδαφίστηκαν τα λίθινα ισόγεια και χτίστηκαν οι δύο σειρές, τις οποίες γνωρίσαμε και οι νεότεροι (εικόνα 11). Από το κείμενο του Μαλακάση όμως προκύπτει ότι δεν υπάρχει η πρώτη φάση και πως τα σπιτάκια αυτά χτίστηκαν μετά τον σεισμό του 1825 και διατηρήθηκαν έως τη δεκαετία του '60, οπότε κατεδαφίστηκαν. Εδώ οφείλουμε να πούμε ότι η ιστορική αρματωσιά (και η εξ αυτής πηγάζουσα αξιοπιστία) του Ροντογιάννη υπερέχει σαφώς της αντίστοιχης του Μαλακάση. Επί πλέον υπάρχουν οι μεταξύ τους διαφορές ως προς τον αριθμό των σπιτιών: οκτώ περίπου γράφει ο Ροντογιάννης, 24 ο Μαλακάσης. Επ' αυτού να παρατηρήσουμε ότι το σχέδιο πόλης του 1948 συμφωνεί με τα γραφόμενα του Ροντογιάννη: αποτυπώνει τέσσερις διπλοκατοικίες (8 σπίτια) επί της οδού Μητροπόλεως και άλλες τέσσερις (οκτώ σπίτια) επί της οδού Αριστ. Βαλαωρίτου. Όσον αφορά το αν ήταν διπλοκατοικίες (όπως γράφει ο Μαλακάσης) ή όχι (όπως γράφει ο Ροντογιάννης), η αντίθεση, νομίζω, οφείλεται στην ασάφεια της διατύπωσης: τα ισόγεια λίθινα, όπως αποτυπώνεται καθαρά και στο σχέδιο του 1948, ήταν διπλοκατοικίες, δηλαδή δύο σπίτια με μεσοχώρισμα, αλλά τα δύο σπίτια της κάθε διπλοκατοικίας ήταν αυτόνομα και το καθένα στέγαζε διαφορετικό νοικοκυριό.

Συμπερασματικά, από τις περιγραφές του Ροντογιάννη και του Μαλακάση προκύπτει σε αδρές γραμμές η οικιστική μορφή της «Καινούργιας Χώρας», όπως τη συνέλα-

βαν οι ίδιοι. Βέβαια, μεταξύ τους υπάρχει η μεγάλη διαφορά, που ήδη επισημάναμε, αν δηλαδή τα ισόγεια λίθινα, ανατολικά και δυτικά του «Ανθώνα», που γνωρίσαμε μεταπολεμικά, ήταν αυτά που εξαρχής κατασκεύασαν οι Άγγλοι (κάτι που δεν το πραγματεύεται καν ο Μαλακάσης) ή αν αυτά κατασκευάστηκαν μετά τη διαμόρφωση του «Ανθώνα», στις αρχές του 20ού αιώνα, και την κατεδάφιση των ισόγειων λίθινων, τα οποία είχαν χτιστεί στη νότια πλευρά της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου, στην πρόσοψη του «Ανθώνα», απέναντι ακριβώς από τα υπερυψωμένα ισόγεια της «Καινούργιας Χώρας» (όπως ρητά αναφέρει ο Ροντογιάννης). Οι άλλες διαφορές είναι μικρές και δεν επηρεάζουν τη συνολική εικόνα, αυτή που βλέπουμε αποτυπωμένη στο σχέδιο του Νίκου Βαγενά και η οποία αφορά την εικόνα της συνοικίας, όπως ήταν διαμορφωμένη τη δεκαετία του '50 (εικόνα 11).

Γ. Η αρχική εικόνα της «Καινούργιας Χώρας» επί αγγλοκρατίας, όπως προκύπτει από τα σχέδια του 1825 και του 1842

Μια προσεκτική μελέτη του ρυμοτομικού σχεδίου του 1825 (*Tawn of Santa Maura*) δείχνει ότι η πολεοδομική πρόταση των Άγγλων ήταν πολύ διαφορετική από αυτή που μας δίνει ο Ροντογιάννης. Συγκεκριμένα:

Το σχέδιο του 1825 προβλέπει να κατασκευαστούν κάποια σπίτια, για τη στέγαση 72 οικογενειών ψαράδων, εκατέρωθεν ενός δρόμου που συμπίπτει με το τμήμα της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου, από την πλατεία Ζαμπελίου έως το σημείο που η οδός αυτή συναντά τη σημερινή οδό Μητροπόλεως. Μόνο που ο δρόμος αυτός δεν τελείωνε, όπως σήμερα, στην πλατεία Ζαμπελίου (η οποία δεν υπήρχε τότε), αλλά συνέχιζε ανατολικά και έφτανε μέχρι το ύψος του ναού των Αγίων Αναργύρων. Στο σχέδιο σημειώνονται έξι μεγάλα ορθογώνια παραλληλεπίπεδα σε κάθε πλευρά του δρόμου αυτού, τα οποία σημειώνονται στο υπόμνημα (REFERENCE) του σχεδίου με τα στοιχεία ΕΕΕ και τα οποία προφανώς είναι τα γεωτεμάχια, μέσα στα οποία θα κτίζονταν οι προτεινόμενες κατοικίες. Δηλαδή, οι κατοικίες αυτές της νότιας πλευράς του δρόμου θα άρχιζαν από εκεί που βρίσκονται σήμερα τα σπίτια μπροστά (βόρεια και δυτικά) του ναού των Αγίων Αναργύρων, θα συνέχιζαν κάπου στη νότια πλευρά της σημερινής πλατείας Ζαμπελίου και στη θέση (απέναντι από τον ΟΤΕ), που είναι σήμερα τα δίδυμα κτήρια των «Δικαστηρίων» και του Γυμνασίου Λευκάδας, και θα κατέληγαν επί της βόρειας πλευράς της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως. Απέναντι ακριβώς και παράλληλα θα χτιζόνταν ισάριθμες κατοικίες, ένα μέρος των οποίων, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, θα χτιζόταν εκεί που είναι σήμερα το κτήριο του ΟΤΕ και η αλάνα, ιδιοκτησίας της οικογένειας Σκιαδαρέση (εικόνα 12). Προτείνεται, επίσης, η διάνοιξη του δρόμου από το σημείο που θα τελείωναν τα υπό ανέγερση σπίτια (δηλαδή από τη βόρεια πλευρά της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως) έως τη σημερινή οδό Αριστ. Βαλαωρίτου, δηλαδή ενός δρόμου που συμπίπτει με το αντίστοιχο τμήμα της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου.

Στο σχέδιο αυτό δεν προτείνεται θέση για κατασκευή των δύο μεγάλων κτηρίων των Δικαστηρίων και του Διοικητηρίου στην «Καινούργια Χώρα». Η θέση, που προτείνεται για την κατασκευή των κτηρίων αυτών, βρίσκεται στην ανατολική παραλία της πόλης, σημειωμένη στο υπόμνημα με το στοιχείο d. Η θέση αυτή, με δεδομένο ότι η μορφολογία του εδάφους ήταν πολύ διαφορετική²⁴ από τη σημερινή και η θάλασσα έφτανε μέχρι σχεδόν την Κάτω Βρύση, κατά προσέγγιση πρέπει να ήταν λίγο δυτικότερα του σημερινού ξενοδοχείου «Λευκάς». Προτείνεται και η διάνοιξη ενός εντελώς ευθύγραμμου δρόμου, που θα ξεκινούσε από την κεντρική πλατεία και θα κατέληγε στον χώρο ανάμεσα στα δύο υπό κατασκευή κτήρια, ο οποίος όμως δεν κατασκευάστηκε ποτέ²⁵.

Από όσα ήδη αναφέραμε αλλά και από όσα αμέσως θα παραθέσουμε, γίνεται φανερό ότι το σχέδιο αυτό υπέστη κατά την εφαρμογή του καιρίες μεταβολές. Τα δύο «δίδυμα κτήρια» (εικόνες 2 και 3) κατασκευάστηκαν, όπως τα βλέπουμε ως σήμερα, απέναντι από τον σημερινό ΟΤΕ και όχι στην προβλεπόμενη στο σχέδιο θέση της παραλίας, και τα υπόλοιπα σπίτια κατασκευάστηκαν δυτικότερα, εκεί που περιγράφει ο Ροντογιάννης στις «Πρωτεύουσες της Λευκάδος», όπως αναλυτικά εκθέσαμε ανωτέρω και όπως μας το διέσωσε η συλλογική μνήμη και μας το επιβεβαιώνουν τα δύο σπίτια που σώζονται ακόμα.

Δεν γνωρίζουμε τους λόγους των αλλαγών, αλλά είμαστε απολύτως βέβαιοι γι' αυτές: διαθέτουμε μια αρχειακή μαρτυρία του 1842, που αποτυπώνει την εικόνα της περιοχής όπως είχε διαμορφωθεί κατά το έτος αυτό. Είναι ένας χάρτης²⁶ της 11ης Οκτωβρίου 1842, που απόκειται στα ΓΑΚ – Αρχαία Νομού Λευκάδας με αριθμό χάρτη 8 και φέρει τον

24. Για τη μορφολογία του εδάφους και τις επεμβάσεις των Άγγλων μετά το 1825, με τις οποίες επιχώθηκε και έγινε οικοδομήσιμο μεγάλο μέρος της βορειοανατολικής παραλίας, βλ. Νίκος Βαγενάς «Από το Κάστρο ίσαμε το μώλο», *Πάτρια ίχνη*, ό.π., σ. 19 και του ίδιου, «Οι μόλοι της Χώρας», *Πάτρια ίχνη*, ό.π., σ. 73-75.

25. Το σχέδιο περιέχει και άλλες ρηξικέλευθες προτάσεις, που στοχεύουν στον εξορθολογισμό της λειτουργίας της πόλης, όπως η διάνοιξη ενός ευθύγραμμου δρόμου που θα ξεκινούσε από την οδό *strada dei mercanti* (αυτή ήταν η ονομασία της κεντρικής οδού από τον Άγιο Μηνά ως την κεντρική πλατεία), μπροστά από τον ναό του Αγίου Νικολάου, και θα κατέληγε στο τέλος της οδού *strada del ponte* (έτσι ονομαζόταν η συνέχεια του κεντρικού δρόμου από την πλατεία ως τη βόρεια κατάληξή του, λίγο βορειότερα της Κάτω Βρύσης, δηλαδή η σημερινή οδός Δαίρπεφρλ). Βλ. και ανωτέρω, υποσ. 24. Απαιτείται ξεχωριστή μελέτη του σχεδίου, για να αναδειχθεί η «ευρωπαϊκή» διάστασή του.

26. Το τεκμήριο αυτό ο Ροντογιάννης δεν το αναφέρει καθόλου, γιατί ίσως δεν το είχε δει. Σ' αυτό συντείνει και το ότι το εν λόγω τεκμήριο, όπως μας πληροφόρησε η ιστορικός και αρχειονόμος Χριστίνα Παπακάστα, ήρθε στην επιφάνεια κατά την πρόσφατη (2010) ταξινόμηση του Αρχείου, στην οποία η ίδια είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, και δεν ήταν εύκολα προσβάσιμο την εποχή που έκανε την έρευνά του ο Ροντογιάννης. Από την άλλη, η περιγραφή της «Καινούργιας Χώρας» από τον Ροντογιάννη συμφωνεί κυρίως με το σχέδιο αυτό και όχι με το *Tawn of Santa Maura* του 1825, το οποίο ο ίδιος επικαλείται! Και ειδικά η λεπτομέρεια για τα σπίτια που είχαν χτιστεί στη σημερινή οδό Ι. Μαρίνου, μόνο από το σχέδιο του 1842 προκύπτει. Υπάρχει, λοιπόν, και η πιθανότητα ο Ροντογιάννης να είχε δει το σχέδιο του 1842 αλλά, παρελθόντος του χρόνου, να μπερδεύτηκε μεταξύ των δύο σχεδίων.

ακόλουθο τίτλο: *Piano regolare attuale della così detta nuova Città, e fondi appartenenti alla medesima di pubblica ragione co suoi confinanti, compilato dal sottoscritto per ordine della nobile Commissione sui beni del Governo giu... il suo ufficio 17 ottobre 1842* [= Τρέχον ρυθμιστικό σχέδιο της ονομαζόμενης νέας Πόλης και των οικοπέδων, τα οποία ανήκουν στο Δημόσιο, και των με αυτά συνορευόντων, το οποίο συντάχθηκε από τον υπογεγραμμένο για λογαριασμό της ευγενούς Επιτροπής επί της περιουσίας της Κυβερνήσεως, 17 Οκτωβρίου 1842] (εικόνα 13). Στον χάρτη αυτό παρατηρούμε τα εξής:

Έχει διανοιχτεί ο δρόμος που συμπίπτει με τη σημερινή οδό Θεοδώρου Στράτου και ονομάζεται *strada maestra* (= κύρια οδός). Επί της νότιας πλευράς του έχουν χαραχτεί 16 ορθογώνια παραλληλεπίπεδα, που προφανώς σημειώνουν τα σπίτια που έχουν χτιστεί. Το πρώτο, το κτήριο των Δικαστηρίων, σημειώνεται στο σχέδιο ως *Tribunale*, το δεύτερο, το Διοικητήριο, σημειώνεται ως *Palazzo Resistenza*, το τρίτο και το τέταρτο βρίσκονται στο τμήμα του προαυλίου του *Palazzo*, που αρχίζει από τον δυτικό τοίχο του κτηρίου και σταματάει στην ανατολική πλευρά της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως, το πέμπτο και το έκτο επί της βόρειας πλευράς της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως και το έβδομο μέχρι και το δέκατο έκτο στο τμήμα, που αντιστοιχεί στο κομμάτι της σημερινής οδού Θεοδώρου Στράτου από τον Α΄ Παιδικό Σταθμό έως τη σημερινή οδό Αριστ. Βαλαωρίτου. Τα ορθογώνια παραλληλεπίπεδα 1 (*Tribunale*) και 2 (*Palazzo Resistenza*) δεν φέρουν αρίθμηση και τα υπόλοιπα 14 αριθμούνται από «νέοτερο χέρι» από 3-16 και δεν φέρουν καμία άλλη ένδειξη.

Στη βόρεια πλευρά της *strada maestra* έχουν χαραχτεί έξι ορθογώνια παραλληλεπίπεδα, που σημειώνουν τα σπίτια που έχουν χτιστεί στην πλευρά αυτή και τα οποία ήταν διπλοκατοικίες, όπως μας βεβαιώνει ο Ροντογιάννης και ο Μαλακάσης αλλά και η μνήμη των σύγχρονων Λευκαδίων. Η (και τότε ονομαζόμενη) οδός Αγίου Αντωνίου (*strada San Antonio* στο σχέδιο), όπως φαίνεται και στο σχέδιο του 1948 (εικόνα 7), τα χωρίζει σε δύο συστοιχίες, στην ανατολική με δύο σπίτια και στη δυτική με τέσσερα. Ακόμα και σήμερα φαίνεται διά γυμνού οφθαλμού ότι το μήκος της ευρισκόμενης δυτικά της οδού Αγίου Αντωνίου συστοιχίας είναι διπλάσιο του μήκους της αντίστοιχης ανατολικής.

Το σχέδιο όμως αποτυπώνει, στις θέσεις περίπου που σήμερα βρίσκονται οι οδοί Μητροπόλεως, Βάρτζελη (είναι η σημερινή οδός στη βόρεια πλευρά του Νοσοκομείου) και Αριστ. Βαλαωρίτου, πέντε ορθογώνια παραλληλεπίπεδα στην κάθε μία, που σημαίνει, μέχρι αποδείξεως του εναντίου, ότι είχαν κατασκευαστεί σπίτια και στα σημεία αυτά.

Από τα ανωτέρω φαίνεται ότι η αρχική μορφή της «Καινούργιας Χώρας» και η εξέλιξή της διαφοροποιείται από αυτή που μας έχει περιγράψει ο Ροντογιάννης, σε τρία βασικά σημεία:

Πρώτον, ο Ροντογιάννης δεν περιγράφει σωστά την πρόταση του ρυμοτομικού σχεδίου του 1825, όπως ήδη αναλυτικά εξηγήσαμε²⁷. Δεύτερον, όπως δείχνει το *Piano*

27. Ο Ροντογιάννης προφανώς γράφει τις «Πρωτεύουσες της Λευκάδας» αρκετά χρόνια μετά την έρευνά του. Γι' αυτό, ενώ στη σ. 193 γράφει σωστά «[...] στο σχέδιο του 1825 προτείνεται επέκταση της

regolare του 1842, σπίτια δεν κατασκευάστηκαν μόνο στις δύο πλευρές της *strada maestra* αλλά γύρω από όλο το τετράγωνο, δηλαδή και επί των σημερινών οδών Μητροπόλεως, Βάρτζελη και Αριστ. Βαλαωρίτου. Από εδώ προκύπτει το τρίτο σημείο, δηλαδή τα ερωτηματικά για την ακρίβεια της άποψης του Ροντογιάννη ότι επί δημαρχίας Ευσταθίου Βερροιώτη κατασκευάστηκαν τα ισόγεια λίθινα της «Καινούργιας Χώρας» (εικόνα 9) επί των οδών Μητροπόλεως και Αριστ. Βαλαωρίτου, για να αντικαταστήσουν τα σπίτια της νότιας πλευράς της *strada maestra*, τα οποία γκρεμίστηκαν από τη δημοτική αρχή περί το 1900, για να δημιουργηθεί ο «Ανθώνας». Πώς να κατασκευαστούν αν ήδη υπήρχαν;

πόλεως από την Παναγία των Ξένων όλο δυτικά μέχρι το ναό του Αγίου Αθανασίου [...]» (η έμφαση δική μου), μια γραμμή παρακάτω γράφει λανθασμένα «Πέρα από το ναό του Αγίου Αθανασίου προβλεπόταν δύο σειρές από μικρά αντισεισμικά σπίτια για να στεγάσουν 72 οικογένειες ψαράδων [...]» (η έμφαση δική μου). Η μόνη λογική εξήγηση είναι ότι ο Ροντογιάννης έχει μεν κρατήσει σημειώσεις για το σχέδιο του 1825 αλλά, όταν αργότερα γράφει το κείμενό του, την «έχει ξεχάσει» και την έχει επικαλύψει στο μυαλό του η εικόνα της «Καινούργιας Χώρας», όπως προέκυψε από την εφαρμογή του σχεδίου, η οποία ήταν εντελώς διαφορετική από την προβλεπόμενη στο σχέδιο (βλ. και ανωτέρω, υποσ. 26). Να προσθέσουμε στο σημείο αυτό μια τελευταία πληροφορία, που εντοπίσαμε εσχάτως: κατά τη Μαρία Λαμπρινού, η περιοχή της «Καινούργιας Χώρας» περικλειόταν, τουλάχιστον από το 1723, δυτικά από χαμηλό τείχος. Με βάση το απόσπασμα σχεδίου που παραθέτει, και από το υπόμνημά σ' αυτό φαίνεται ότι το τείχος αυτό ξεκινούσε από τις Αλυκές της πόλης, περνούσε μπροστά από τη δυτική πόρτα του Αγίου Μηνά και έφτανε κάπου εκεί που είναι σήμερα ο ΟΤΕ (Μαρία Λαμπρινού, *Το Κάστρο της Λευκάδας*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων – Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού, Αθήνα 2009, σ. 81-82. Η διατριβή είναι αναρτημένη στην ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.ekt.gr).

Εικ. 2: «Τα δικαστήρια» (φωτογραφία Δημήτρη Βλάχου, 2002).

Εικ. 3: Το «Γυμνάσιο» (φωτογραφία Δημήτρη Βλάχου, 2002).

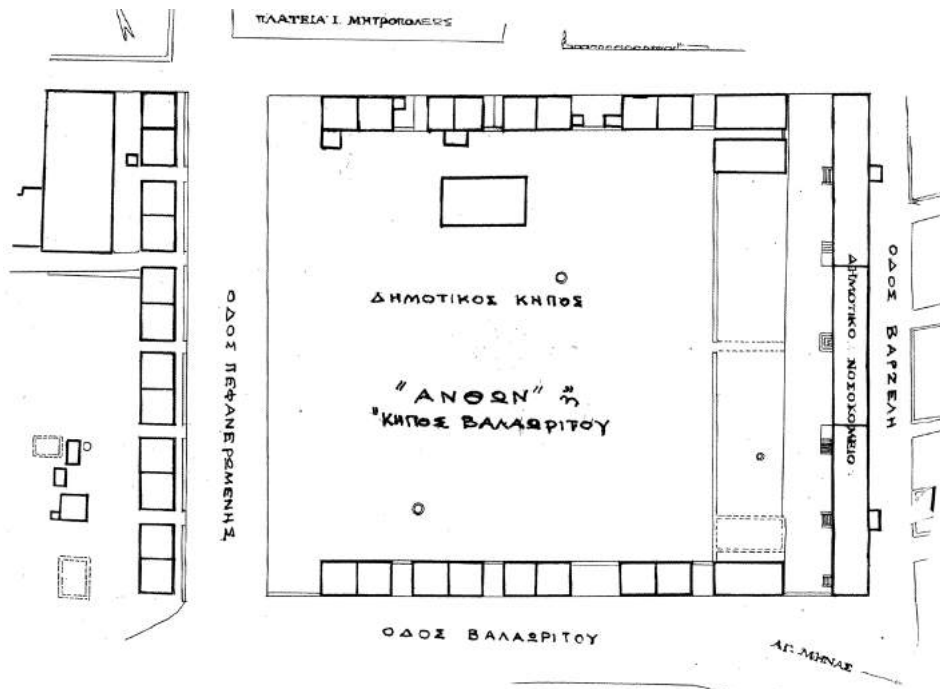
Εικ. 4: Αριστερά: ο «Ανθώνας». Δεξιά: Τα υπερυψωμένα σπίτια της «Καινούργιας Χώρας», αρχές 20ού αιώνα (καρτ ποστάλ από τη συλλογή Αντώνη Σολδάτου).

Εικ. 5: Πρόσφατη (2016) φωτογραφία του ενός σωζόμενου υπερυψωμένου λίθινου της «Καινούργιας Χώρας» (φωτογραφία Βιολέττας Σάντα).

Εικ. 6: Πρόσφατη (2016) φωτογραφία του δεύτερου σωζόμενου υπερυψωμένου λίθινου της «Καινούργιας Χώρας» (φωτογραφία Βιολέττας Σάντα).

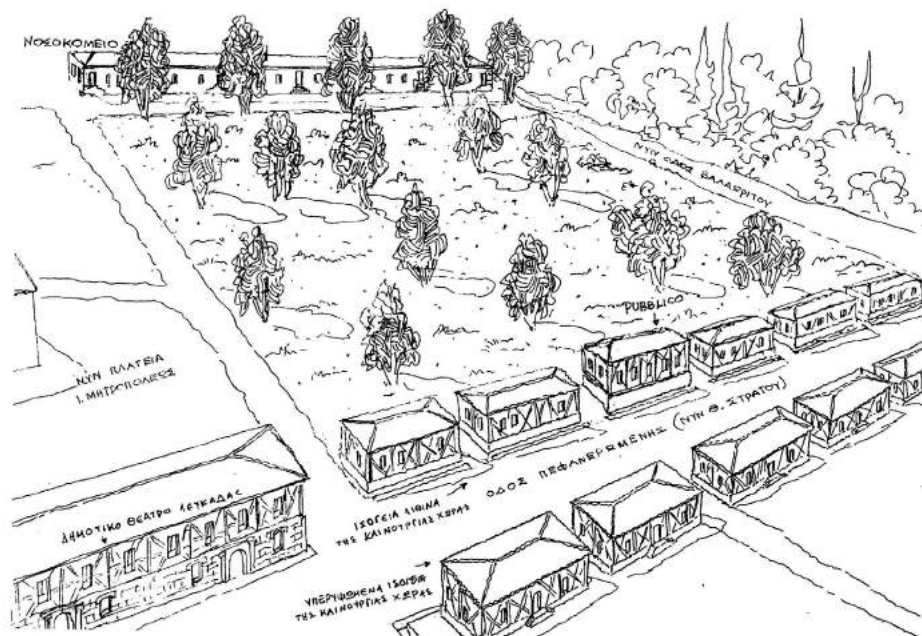
Εικ. 7: Απόσπασμα από το σχέδιο της πόλης της Λευκάδας του 1948.

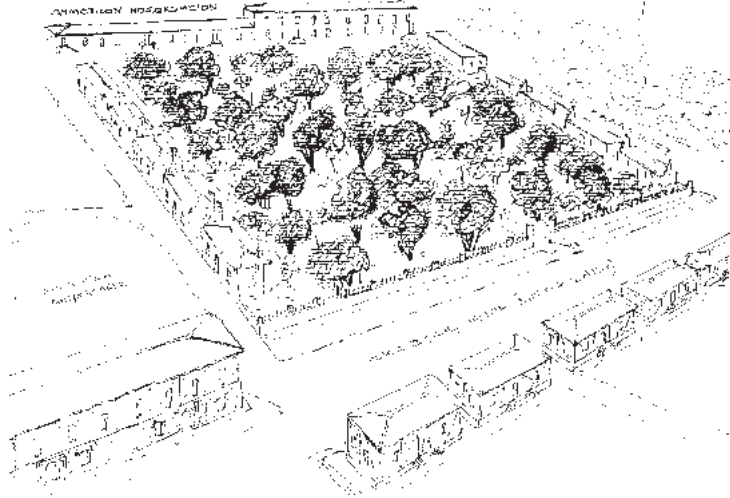
Εικ. 8: Υπερυψωμένα οικήματα της «Καινούργιας Χώρας» (σχέδιο Δήμου Μαλακάση).

Εικ. 9: Ισόγειο λιθίνο οίκημα της «Καινούργιας Χώρας» (σχέδιο Δήμου Μαλακάση).

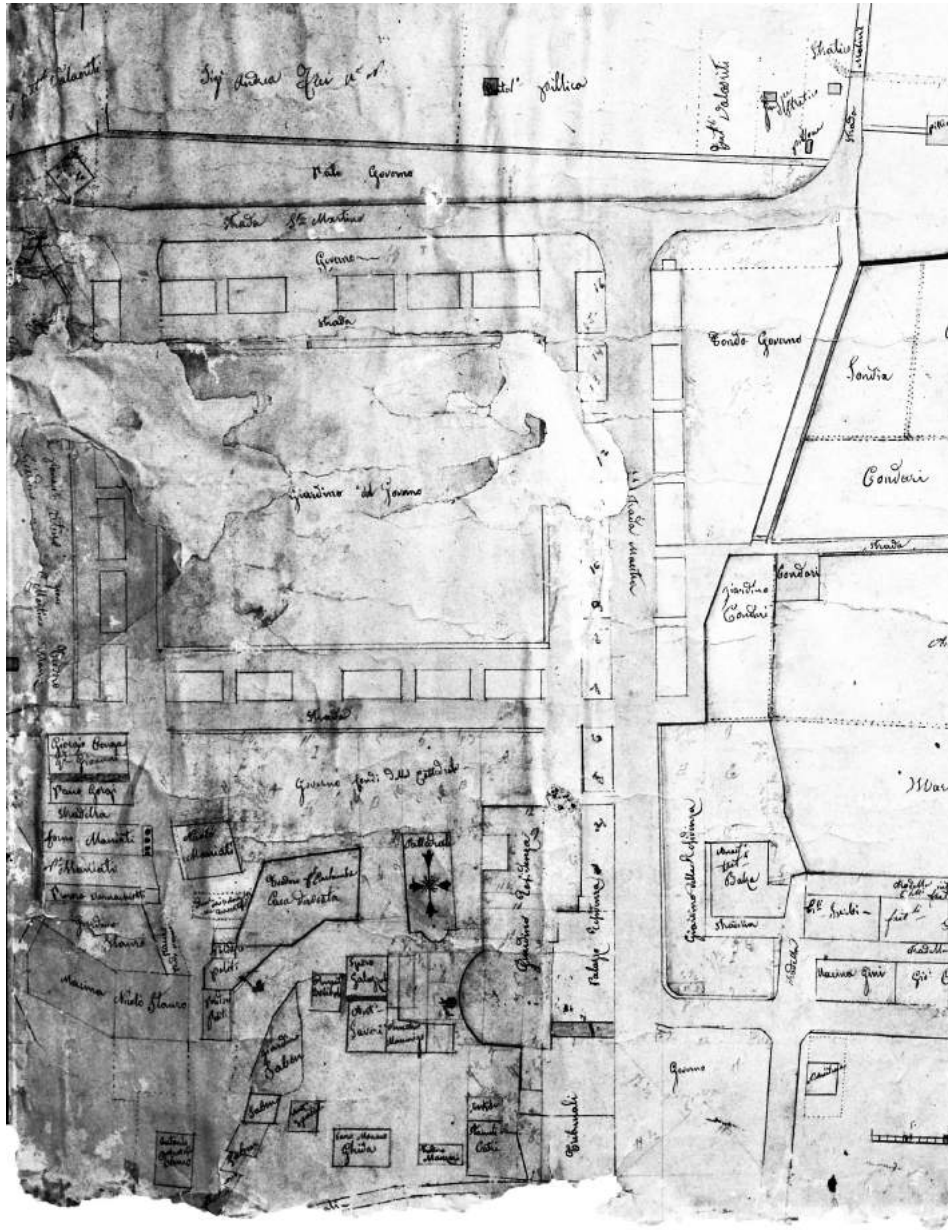
Εικ. 10: Η «Καινούργια Χώρα», όπως, κατά τον Ροντογιάννη, διαμορφώθηκε επί αγγλικής Προστασίας (σχέδιο Νίκου Βαγενά).

Εικ. 11: Η «Καινούργια Χώρα», όπως, κατά τον Ροντογιάννη, διαμορφώθηκε επί δημαρχίας Ευσταθίου Βερροιώτη, περί το 1900 (σχέδιο Νίκου Βαγενά).

Εικ. 12: Μέρος του ρυμοτομικού σχεδίου του 1825 *Town of Santa Maura, Surveyed February 1825, Royal Staff Corp* (ΓΑΚ – Αρχαία Νομού Λευκάδας, αριθμός χάρτη 35).

Εικ. 13: Μέρος του ρυμοτομικού σχεδίου του 1825, *Piano regolare attuale della così detta nuova Città, e fondi appartenenti alla medesima di pubblica ragione co suoi confinanti, compilato dal sottoscritto per ordine della nobile Commissione sui beni del Governo giu... il suo ufficio 17 ottobre 1842* (ΓΑΚ – Αρχαία Νομού Λευκάδας, αριθμός χάρτη 8).

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

1: Φωτογραφία της πλατείας Δικαστηρίων (σημερινή πλατεία Ζαμπελίου). Από τις ψηφιοποιημένες συλλογές ταχυδρομικών καρτών (καρτ ποστάλ) του Φωτογραφικού Αρχείου του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου (ΕΛΙΑ). Δημοσιεύτηκε στο site των «Λευκαδίτικων Νέων» (www.lefkada.gr) την 26η Αυγούστου 2014. Τα στοιχεία της φωτογραφίας, που παραθέτει το ΕΛΙΑ, είναι:

Τίτλος:	«Λευκάς, Τα Δικαστήρια»
Χρονολόγηση:	ca 1900
Χρονολογία αποστολής:	1906
Εκδότης:	Αδελφοί Τσιρίμπαση

Η φωτογραφία αυτή φαίνεται ότι είναι παλαιότερη από την επόμενη: οι ευκάλυπτοι εδώ είναι χαμηλότεροι. Επίσης, υπάρχει αριστερά η λιθιά, η οποία στην πρώτη φωτογραφία δεν υπάρχει, γιατί προφανώς έχει γκρεμιστεί. Η ιδιόχειρη σημείωση κάτω γράφει: *Λευκάς, 9 Μαρτίου 906, Αγαπητέ Κώστα. Κατόπιν ευχαρίστου ταξιδιού έφθασα χθες ενταύθα. Πολύ μεγάλη διαφορά από την Σύρον. Δώσε τους χαιρετισμούς μου εις όλους τους συγγενείς ως και εις τον Γεώργιον Νικολούδη. Σε φιλώ Γιάννης.* Η σημείωση δείχνει ότι τη στέλνει μάλλον κάποιος υπάλληλος, που έφθασε στη Λευκάδα με μετάθεση, ή κάποιος περαστικός ταξιδιώτης. Η επιλογή της συγκεκριμένης καρτ ποστάλ από έναν άρτι αφιχθέντα στη Λευκάδα δείχνει ότι αυτή ήταν από τις πιο εντυπωσιακές της αγοράς και, εμμέσως αλλά σαφώς, ότι η πλατεία αυτή αποτελούσε βασικό κύτταρο του δημόσιου λευκαδικού χώρου και ανήκε στα μέρη τα οποία η τοπική συλλογική συνείδηση είχε τοποθετήσει ψηλά στη λίστα των «αξιοθέατων». Το ίδιο δηλώνει και η παρουσία στην πλατεία αρκετών θαμώνων. Και μια παρατήρηση: και στην εικόνα αυτή, όπως και στην επόμενη 1α, φαίνεται ότι οι είσοδοι των δύο κτηρίων δεν έχουν τους εντυπωσιακούς παραστάδες και τα ανώφλια που έχουν σήμερα.

1α: Νεότερη φωτογραφία της πλατείας Δικαστηρίων (σημερινή πλατεία Ζαμπελίου), με το ξύλινο οκτάγωνο δημοτικό αναψυκτήριο (σκαρίφημα του αναψυκτηρίου· βλ. Βαγενάς, *Πάτρια Ιχνη*, ό.π., σ. 116) και τους νεαρούς ακόμα ευκάλυπτους, στις αρχές του 20ού αιώνα. Δεξιά, το κτήριο του Γυμνασίου, σε πρώτο πλάνο, και το κτήριο των Δικαστηρίων, σε δεύτερο πλάνο. Αριστερά, επί της σημερινής οδού Ιωάννου Μαρίνου διακρίνονται: αριστερά το κτήριο (ιδιοκτησίας Γηροκομείου, πρώην ναού Ευαγγελιστρίας, πρώην Ασπασίας Χαλικιά, πρώην Περικλή Καλοδίκη), που στέγαζε το Στρατολογικό Γραφείο Λευκάδας και το οποίο κατεδαφίστηκε περί το 1990, και στη θέση του επεκτάθηκε το (πίσω του ευρισκόμενο) Γηροκομείο Λευκάδας και δεξιότερα (καλυπτόμενο εν πολλοίς από τους ευκάλυπτους) το και σήμερα (2014) διατηρούμενο κτήριο ιδιοκτησίας της οικογένειας Ρουσσόπουλου και πρώην ιδιοκτησίας Αλέξανδρου Σολδάτου ή «Τσάντου» (Για το κτήριο αυτό βλ. Δήμος Μαλακάσης, «Τα παλιά σπίτια της

Λευκάδας», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. ΣΤ' (1984), Αθήνα 1984, σ. 312 [=Fagotto / Θρόισμα, Αθήνα 2000, σ. 102]). Εκεί που το παιδάκι βόσκει την προβατίνα βρίσκεται σήμερα το κτήριο του ΟΤΕ. Η μάντρα, που μέχρι σήμερα περικλείει το οικόπεδο του ΟΤΕ, δεν είχε ανεγερθεί ακόμα (καρτ ποστάλ από τη συλλογή Αντώνη Σολδάτου. Η φωτογραφία έχει δημοσιευθεί στο: *Ανδρομάχη Φίλιππα-Χαριτωνίδου, Ηθογραφίες Λευκαδίτικες*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2010, σ. 112).

2: Το μοναδικό (ώς το 1970) κτήριο που κατασκευάστηκε (κατά τα έτη 1825-1830 μετά τον μεγάλο σεισμό του 1825), για να χρησιμοποιηθεί ως σχολείο Μέσης Εκπαίδευσης και στέγασε το *Δευτερεύον Σχολείον Λευκάδος* (1829-1835). Το 1835 το «κατέλαβαν» τα Δικαστήρια και στεγάστηκαν εκεί μέχρι το 1989· έπειτα έγινε για λίγο Δημαρχείο, έως ότου να ολοκληρωθεί το σημερινό (2016) κτήριο του Πνευματικού Κέντρου, στο οποίο μεταστεγάστηκε το Δημαρχείο, μέχρι να μεταφερθεί στο σημερινό Διοικητήριο στις Αλυκές. Στο ισόγειο (και ειδικότερα στα 2/3 αυτού και με είσοδο από τη δεξιά θολωτή πόρτα, όπως βλέπουμε) στεγάστηκε από τη δεκαετία του 1930 το Αρχαιοφυλακείο Λευκάδος, μετέπειτα Ιστορικό Αρχείο Λευκάδος και τώρα ΓΑΚ – Αρχεία Νομού Λευκάδας. Από τη δεκαετία του '90 τα ΓΑΚ – Αρχεία Νομού Λευκάδας στεγάζονται σε ολόκληρο σχεδόν το ισόγειο –με εξαίρεση έναν μικρό τετράγωνο χώρο, που αποτελείται από τον χώρο εισόδου στον όροφο και από ένα μικρό γραφείο, που στεγάζει τον Σύλλογο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες «Η Ελπίδα». Η είσοδος είναι τώρα από την αριστερή θολωτή πόρτα, δίπλα και αριστερά της οποίας είναι τοποθετημένη η πινακίδα. Βρίσκεται στην πλατεία Ζαμπελίου, οδός Θεοδώρου Στράτου 1 και Ευτυχίου Ζαμπελίου γωνία (φωτογραφία Δημήτρη Βλάχου, 2002).

3: Το «αδελφό», με το προηγούμενο, κτήριο του Γυμνασίου, οδός Θεοδώρου Στράτου 3. Στέγασε το τετρατάξιο μικτό Γυμνάσιο (1876-1929) στο μισό ανατολικό του κτηρίου (στο μισό δυτικό ήταν το Επαρχείο και αργότερα το Δημαρχείο) και, σε ολόκληρο το κτήριο, το μικτό εξατάξιο Γυμνάσιο (1929-1961), το εξατάξιο Γυμνάσιο Αρρένων (1961-1964), τα τριτάξια Γυμνάσιο και Λύκειο Αρρένων (1964-1967), το εξατάξιο Γυμνάσιο Αρρένων (1967-1970), το εξατάξιο Γυμνάσιο Θηλέων (1970-1976), τα τριτάξια Γυμνάσιο και Λύκειο Θηλέων (1976-1979) και το 2ο μικτό τριτάξιο Γυμνάσιο/Λύκειο (1979-1983). Σήμερα στον 1ο όροφο του ανατολικού μέρους του φιλοξενείται η Νέα Χορωδία και στο ισόγειο του δυτικού μέρους το Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου. Η όψη του ισογείου είναι η ίδια και στη νότια πλευρά του, που βλέπει στην αυλή. Η όψη του ορόφου διαφέρει: η νότια πλευρά αντί για πόρτες έχει παράθυρα και μόνο μία πόρτα στο γραφείο που εμείς γνωρίσαμε ως «γραφείο του Γυμνασιάρχη». Ξεκινώντας από δυτικά, είναι τέταρτη στη σειρά των ανοιγμάτων της όψης αυτής, μετά από τρία παράθυρα, και στα ανατολικά της υπάρχουν δύο ακόμα παράθυρα (φωτογραφία Δημήτρη Βλάχου, 2002).

4: Αριστερά: Ο «Ανθώνας» ή πλατεία εθνικού ποιητού Αριστοτέλη Βαλαωρίτου. Δεξιά: τα υπερυψωμένα σπίτια της «Καινούργιας Χώρας», αρχές 20ού αιώνα (καρτ ποστάλ από

τη συλλογή Αντώνη Σολδάτου. Η φωτογραφία έχει δημοσιευθεί στο: Φίλιππα-Χαριτωνίδου, *Ηθολογικές λευκαδίτικες*, ό.π., σ. 113. Επαναδημοσιεύτηκε στο: Βαγενάς, *Πάτρια ίχνη*, ό.π., σ. 107). Στην έκδοση του ΤΕΔΚ Νομού Λευκάδας, *Όταν υπήρχε το χαμόγελο*, Λευκάδα χ.χ., σ. 106, εντελώς λαθεμένα αναφέρεται ότι εικονίζει το Μποσκέτο στην παραλία. Το ίδιο λάθος εντοπίζεται και στην έκδοση του ΤΕΔΚ Νομού Λευκάδας, *Στα χνάρια του χθες*, Λευκάδα 2010, σ. 15).

5: Πρόσφατη (2014) φωτογραφία του ενός σωζόμενου υπερυψωμένου λίθινου της «Καινούργιας Χώρας». Είναι αυτό που βρίσκεται στα δεξιά του εισερχομένου στο κτήριο, όπου στεγάζεται το Κτηματολογικό Γραφείο και το Υποθηκοφυλακείο Λευκάδας (φωτογραφία Βιολέττας Σάντα).

6: Πρόσφατη (2014) φωτογραφία του δεύτερου σωζόμενου υπερυψωμένου λίθινου της «Καινούργιας Χώρας», το οποίο βρίσκεται δυτικά της μικρής πλατείας, η οποία έχει δημιουργηθεί στη βόρεια πλευρά της οδού Θεοδώρου Στράτου, μετά την κατεδάφιση του παλιού Δημαρχείου (φωτογραφία Βιολέττας Σάντα).

7: Απόσπασμα από το σχέδιο της πόλης της Λευκάδας του 1948. Επί της οδού Πεφανερωμένης (σημερινή οδός Θεοδώρου Στράτου) αποτυπώνονται τα υπερυψωμένα σπίτια της «Καινούργιας Χώρας» (έξι διπλοκατοικίες, τις οποίες η οδός Αγίου Αντωνίου χωρίζει σε δύο συστοιχίες: την ανατολική με δύο διπλοκατοικίες και τη δυτική με τέσσερις). Επί των οδών Μητροπόλεως και Αριστ. Βαλαωρίτου αποτυπώνονται τα ισόγεια λίθινα της «Καινούργιας Χώρας» (οχτώ σπίτια –τέσσερις διπλοκατοικίες– σε κάθε πλευρά).

8: Υπερυψωμένο οίκημα της «Καινούργιας Χώρας», σχέδιο Δήμου Μαλακάση (Μαλακάσης, «Τα παλιά σπίτια της Λευκάδας», ό.π., σ. 265).

9: Ισόγειο λίθινο οίκημα της «Καινούργιας Χώρας», σχέδιο Δήμου Μαλακάση (Δήμος Μαλακάσης, «Τα παλιά σπίτια της Λευκάδας», ό.π., σ. 48).

10: Η «Καινούργια Χώρα», όπως, κατά τον Ροντογιάννη, διαμορφώθηκε επί αγγλικής Προστασίας. Το Νοσοκομείο είναι ισόγειο. Στη νότια πλευρά της οδού Πεφανερωμένης (σημερινής Θεοδώρου Στράτου) το κατά τι υπερυψωμένο κτήριο είναι του *Publico*. Στη βόρεια πλευρά της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως βρίσκεται το Δημοτικό θέατρο Λευκάδας, που κατασκευάστηκε μετά την Ένωση, περί το 1870. Κατεδαφίστηκε το 1924. Προηγουμένως είχε στεγάσει πρόσφυγες και ύστερα εγκαταλείφθηκε (βλ. Πανταζής Κοντομίχης, *Το νεοελληνικό θέατρο στη Λευκάδα*, Νεφέλη, Αθήνα 2002, σ. 197 και 218). Σχέδιο Νίκου Βαγενά (το Δημοτικό Θέατρο αποτυπώνεται κατ' εκτίμηση και σύμφωνα με τα γραφόμενα του Κοντομίχη· βλ. στο ίδιο, σ. 203).

11: Η «Καινούργια Χώρα», όπως, κατά τον Ροντογιάννη, διαμορφώθηκε επί δημαρχίας

Ευσταθίου Βερροιώτη, περί το 1900. Στο Νοσοκομείο έχει προστεθεί όροφος. Συνεχίζει να υπάρχει το Δημοτικό Θέατρο Λευκάδας, στη βόρεια πλευρά της σημερινής πλατείας Μητροπόλεως (ώς το 1924 που κατεδαφίστηκε) (σχέδιο Νίκου Βαγενά).

12: Μέρος του ρυμοτομικού σχεδίου του 1825 (*Town of Santa Maura, Surveyed February 1825, Royal Staff Corp*) (ΓΑΚ – Αρχαία Νομού Λευκάδας, αριθμός χάρτη 35). Με τα στοιχεία ΕΕ σημειώνονται οι κατοικίες που προτείνεται να κατασκευαστούν. Ο ναός των Αγίων Αναργύρων σημειώνεται ως *S. Anargiri*. Με το στοιχείο Β ο «Μαρκάς». Από όσα ήδη αναφέραμε γίνεται φανερό ότι το σχέδιο αυτό υπέστη κατά την εφαρμογή του καιρίες μεταβολές. Δεν γνωρίζουμε τους λόγους των αλλαγών, αλλά είμαστε απολύτως βέβαιοι γι' αυτές, όπως διαπιστώνουμε από την επόμενη εικόνα 13.

13: Μέρος του ρυμοτομικού σχεδίου του 1825, *Piano regolare attuale della così detta nuova Città, e fondi appartenenti alla medesima di pubblica ragione co suoi confinanti, compilato dal sottoscritto per ordine della nobile Commissione sui beni del Governo giu... il suo officio 17 ottobre 1842 1842* (=Τρέχον ρυθμιστικό σχέδιο της ονομαζόμενης νέας Πόλης και των οικοπέδων, τα οποία ανήκουν στο Δημόσιο, και των με αυτά συνορευόντων, το οποίο συντάχθηκε από τον υπογεγραμμένο για λογαριασμό της ευγενούς Επιτροπής επί της περιουσίας της Κυβερνήσεως, 17 Οκτωβρίου 1842) (ΓΑΚ – Αρχαία Νομού Λευκάδας, αριθμός χάρτη 8).